

AZ ŐRTŰZ

ABBÓL AZ ALKALOMBÓL, HOGY NEGYVENÖT ESZTENDEJE
ELINDULT RÖVID ÚTJÁRA

Az első világháborút követően a soknemzetiségű Vajdaság az új államalakulatban — a Szerb—Horvát—Szlovén Királyságban — találta meg helyét. A világhégésnek ez az epilógusa polgári rétegünket váratlanul érte, és éppen ezért a beilleszkedés, az új alkotó életforma kialakítása helyett passzív rezisztencia lesz úrrá. Hosszú esztendők múlnak el a kisebbségi sors fölötti terméketlen meditatálással, ami pedig behozhatatlan veszteséget jelentett mind kulturális és oktatási, mind pedig társadalmi-politikai vonatkozásban.

A polgárságnak ez a tanácstalan egy helyben topogása, a pesszimista életszemlélete már csaknem a második nemzedéket is válságba sodorja. A polgári ifjúság haladó rétege azonban már nem a múlton mereng, nemcsak azt látja, hogy „a múltat elveszítettük”, hanem a saját életére, jövőjére is gondolt, amit már viszont meg akar nyerni. Ezért után munkához is lát, ha a kellő szervezettség gyakran el is marad, ha az energiák olykor fel is aprózódnak, mégis ezek már az élet, vagy legalábbis az élni akarás tünetei.

Ezért lehetünk szemtanúi a harmincas évek elején a különféle — főleg ifjúsági — egyesületek elszaporodásának. Az ifjúság igyekszik orvoslást találni égető problémáira, és ehhez még a sajtó adta lehetőségeket is igyekszik hasznosítani.

A kezdetől jelen volt az ifjúságnak az a törekvése, hogy a sajtóban is jelen legyen, illetve igyekezett magának saját sajtószervet biztosítani. 1930 előttről is ismerünk irodalmi vagy társadalmi kérdésekkel foglalkozó lapokat, amelyekben az ifjúság is felszólalt, szerepet kapott. Ilyen vonatkozásban kerülhet szóba Juhász Ferenc Renaissance című lapja, amelyet Zomborban jelentetett meg 1919-ben, s amelyre a konzervatív hangvétel a jellemző. Ezzel szemben a Becskereken 1922-ben megjelenő Fáklya igen tekintélyes teret enged az ifjúságnak és a haladóbb réteget meg is szólaltatja. Csuka Zoltán lapja, az Út is (1922) a modern pacifista—realista irodalom megszólaltatója, az utódállamokbeli és az emigrációban szétszóródott alkotóknak biztosított teret hasábjain. A Zomborban 1929-ben megjelenő IKSZ — Herceg János lapja —, amely alcímében irodalmat, kultúrát és szemlélet jelöl, a felfelé ívelő gondolat és fejlődés szakaszát nyitotta meg.

A fentiekben kívül kizárólag az ifjúság számára készült lapokról is tudunk. Ilyen az Ifjúság és a Mladost—Ifjúság. Az előbbit Tamás István adta ki 1922-ben. Laták István említi erről a lapról, hogy „a háború utáni modernség minden nyűgét, de eredetiségét és erőfeszítését is magán viselte”.

A Mladost—Ifjúság Csincsák Elemér lapja volt 1925-ben. Tulajdonképpen ez a lap szolgálta először szélesebb távlatokkal a szerb—magyar kulturális érintkezés gondolatát az ifjúság köreiben. Hibájaként róható fel, hogy csupán a középkiskolások olvasótáborára támaszkodott.

Habár tiszavirág életű lapok voltak — a Renaissance 3 (?), a Fáklya 8, az Út 5, az IKSZ 2 számot ért meg —, jelenlétük mégis fontos, hiszen bizonyos értelemben előkészítői voltak a harmincas évek derekán kibontakozó nagy megmozdulásnak, a Híd-mozgalomnak.

Legközvetlenebb elődként az 1934-ben induló Híd — első számának bevezető cikkében és másutt is — az Őrtűz című diáklapot jelöli meg: „Két évvel ezelőtt az Őrtűz már ugartörő munkát végzett... Az ő munkája a Hídba

megy át, és a Híd szélesebb alapon, nagyobb felkészültséggel folytatja azt.”²² Az induló Híd feladatairól szólva az Örtüz vallott célkitűzéseit emeli ki, és továbbra is ápolni kívánja: „... egyik legfőbb feladata az, amit az Örtüz is vallott, hogy kiépítse a baráti és kultúrkapcsolatokat a délszlv és a magyar ifjúság között.”²³

A szabadkai gimnázium magyar tannyelvű tagozatának érettségizői 1931 májusában Albumot⁴ (emlékkönyvet) jelentettek meg, amely hektográf sokszorosító eljárással készült. A terjedelmes Albumnak (mintegy 300 oldalnyi terjedelmű volt) szépirodalmi része is volt, amelyben az osztály önképzőköri kiválóságainak munkái jelentek meg. A későbbiek miatt érdemes megjegyeznünk, hogy az Album szerkesztője Kis József, Kovács Sztrikó Zoltán és Tóth Bagi István volt. Alighogy az Album elkészült, tizenkét érettségiző ennek folytatásaként egy lapot gondolt alapítani a későbbi és állandó kapcsolatok fenntartására. „... az Album irodalmi részét meghosszabbítanánk, folytatólagossá tennénk: ez lenne a mi lapunk, melyben komoly s humorista írók (kissé merész szó), költők, rajzolók műveiket elhelyezni tudnák. Ezenkívül alkalmi irodalmi és művészeti figyelő, időnkénti megemlékezések iskolás éveinkről személlyel egybeköve, hírek negyvenégyünk sorsa felől, üzenetek stb. tennék ki tartalmát. Minden osztálytárs munkatárs lehet, de célunk második szempontja, hogy minden osztálytárs olvasója legyen a lapnak... E lap havonként egyszer jelenne meg. Ugyanolyan eszközökkel állítanánk elő, mint az Albumot... A lap irodalmi nívója nem süllyedne az élvezetesség határán alul, de egyelőre nem is emelkedne oly magasra, hogy egy kis ügykezettel elérhetővé ne váljék mindannyiok számára. Fenti tervünk kiviteléhez természetesen összetartásra volna szükségünk...⁵ — áll a Kis József szerkesztette felhívásban, majd pedig tizenkét aláírás következik. 1931 őzén hektográf sokszorosítással, 30 oldalon el is indult az Örtüz Kis József szerkesztésében. Alcíme: Irodalmi Levelek.

Az 1931 szeptemberében induló lap köré tömörült kis csoport néhány szám megjelenése után már nyugósnek tartja a hektográfiát — hiszen csupán 60 levonatot engedélyez, ami így is roppant nagy teljesítmény —, anyagi támogatást remélve a lap nyomdai előállításáról álmodik. Ettől a lap megérősödését remélik: nagyobb példányszámot — több előfizetőt — és magasabb színvonalat. Ezzel biztosíthatnák a lap jövőjét, elkerülhetnék a vajdasági magyar lapokat sújtó átkot, miszerint „... mifelénk első és utolsó számot szoktak adni nem ritkán a folyóiratok...”⁶

Az Örtüz szerkesztője — Kis József — érzékenyen vesz búcsút a hektográfiától, leírja az idegörlő, sok-sok áldozatot követelő munka részleteit. A nagy számú, gyakran erőltetetten moralizáló, kioktató írása mellett Kis Józsefnek ez a cikke dicséretére válik. A ma már feledésbe menő hektográf technika művészi érzékletes leírása ez, és éppen ezért lesz tanulságos terjedelmesebb idézése, amely egyben bepillantást enged az Örtüz műhelyébe is:

„Ki tudna mélyebben felsőhajtani erre a címre, az-e, aki olvassa a halvány gépirásos Örtüzet, az-e, aki gépeli, sokszorosítja ezt a kis lapot s szívének minden szeretetével azon van, hogy mentől erősebben látszó írást adhasson lapja olvasóinak? Az-e, aki erőltette már a szemét hét hónapon, hét számon át? Az-e, aki háromévi kísérleteinek eredményét annyi »sikerült« után néha annyi »nem sikerült«-ben látja meghazudtoltatni? Az-e, aki hét hónapon át szótlánul, áldozatkészen fizette az öt dinárokat? Az-e, aki hét hónapon át járta az üzleteket friss és száraz, széles és keskeny kémiai gépszalagokért, enyves, famentes és enyvtelen és kevésbé famentes papírokért, hogy elérje azt az előállítási példányszámot, amelyet gépirással még sohasem értek el, s hogy így egyben annál több ifjú tehesse magáévá a lapot?

Talán mindketten, talán csak az egyik, aki »gépelte, sokszorosította«... talán csak én!? Mert ha az a másik tudná, mit jelent megválni a sok-sok éjfél utáni 2—3 órátál, ameddig engem az Örtüz technikai része fenntartott? Mit jelent megválni azoktól a halálos mérgeket tartalmazó fémtintás üvegektől, amelyeknek a nyomait örökké viselték ujjaim és körmeim alja?... A fémtinta a tollszár nyeléről, a hektográf-masszát tisztogató, nedvesítő vízből

a kezeim bőrébe ágyazta magát, ahol a fématómok úgy keresték a sebet, az utat a vérbe, mint amilyen fürgeséggel és súllyal valamely nehéz folyadék igyekszik elfogadni a legmélyebben fekvő helyet, hogy ott aztán, mint oldhatatlan, felbomolthatatlan anyag, vérmérgezést idézzen elő. Nem mosta le ezt teljesen sem a víz, sem a spirítusz, sem a Vim. Csak egy megoldása volt a maszatos, csúnya lilás-kékes kéz tisztításának: a lekopás a folytonos munka útján.

Ha az a másik tudná, mit jelent hektográfián egy elmaszatolatlan vonal, mit jelent egy villannyal átvilágított, három napon át festett eredetinek a kitétele a sötét, otromba, örökké nyálkanedves massa pontosan visszaadó, vagy szeszélyesen, ismeretlen okok miatt foltokat, maszatokat hagyó kedvénék? Ha tudná, mi az a kefelenyomat nélkül is egyenesen, elrendezetten nyomni a papírra és a meglevő összeállításon soha többé az életben már nem változtathatni? Ha tudná, mik azok a „ráejtett” papírok, amelyeknek már három oldalukon nyomva van, de amelyekből nincsen fölösleg? Mik azok a „masszafelszakadások”, amikor egy nagy igyekezettel és időáldozattal elkészített klisé és szöveg van „lehúzás” alatt?

Ha mindezeket végignézné a nyájas olvasó, akkor nem ő sohajtana nagyobbat e címre ...”

A nyomdai előállítás azonban — amit márciusra jelentettek be — kék, mert „a Szerkesztőség ugyanis elesett bizonyos segélyforrástól, amelyre számított...” Végül is kéthónapos késéssel ugyan, de biztosított az anyagi támogatás a becskerekai Magyar Közművelődési Egyesület részéről, így a májusi szám már Becskereken a Jedinstvo (Egység) nyomdában készült, és az előző, hektográfált füzeteket megtagadva — vagy csak azért, mert az addigi füzetek „kézirat gyanánt” jelentek meg (?) —, az I. évfolyam 1. szám jelzetét viseli.

A lap nyomdai előállítása tetemes összeget emészt fel, az egyesület anyagi forrásai is kiapadnak — de lehetséges, hogy egyéb okok is közrejátszanak —, ezért az élvezett anyagi támogatás 1932 szeptemberével megszűnik, és az Őrtűz szeptember—október—novemberi hármas száma újra, de korszerűbb sokszorosítási eljárással készült. Ezzel a technikával él a lap 1933 júniusáig. Ekkor a lap megjelenésében féléves szünetelés áll be, s csak 1934 januárjában jelenik meg újra — bár nyomdában, de utoljára.

Az Őrtűz programcikkeiben az indokok és érvek háttérben a lemaradottság és a válság keserű képei rajzolódnak ki. Menekülést hirdetnek az apák, az előző generáció, az „emlékeken medítáló háborús nemzedék” peszsimista életszemléletétől „a múltat elveszítettük, de a jövőt megnyerhetjük” jelszóval. Az expresszionista hangvételű programnyilatkozatok az összefogás, együvértartozás, a testvériség alap gondolatára épülnek, miközben a szlovenszói és erdélyi fiatalok nagyszerű „világgraszoló” példáit állítják a jugoszláviai magyar fiatalság elé.

„Célunk a magyar ifjúságnak a kulturális tanítást, irodalmi érvényesülést, művészi munkálkodást, felfedeztetést és meghallgatást elősegíteni. Célunk együttesen jelt adni: élünk, van létjogosultságunk, vannak törekvéseink, érzünk magunkban tehetséget, közönséget akarunk! ...

Célunk utódokat nevelni!

Ezeket valljuk kötelességeinknek, s ezeknek a legnagyobb mértékben eleget tenni lesz a felelősségünk az egész világ magyarsága előtt.”⁹

„...átölelni a nemes célokkal a céltalanok és dörék közt veszteglő ígéretekét, útbaigazítani a tévelygőket, minden ifjúhoz szólni, és nagyon sok ige nem esne köre... Ez volna első kötelessége egy belföldi ifjúsági lapnak. Az Őrtűz is ezt a célt tűzte ki maga elé...”⁹

„A mi célunk sokkal messzebbre nyúlik a vagyoni érdeknél, és sokkal mélyebben és sokkal szilárdabb talajban gyökerezik, mint holmi olcsó siker. Mindezekről tisztán meggyőz a mi tervünk: összeköttestét létesíteni az erdélyi és a csehszlovákiai magyar ifjúsággal, velük irodalmilag együttműködni. Hisz nekik már gazdagon ígérő irodalmuk van. S mi több, van önképzőjük és sajtójuk.”¹⁰

„Hogy egymásra találjunk, hogy egymást segítsük — ezért gyűjtöttuk meg, ezért élesztjük a tüzet, a kultúra, az anyanyelv őrtüzét. — Semmi más célunk nincs, mint a jugoszláviai magyar ifjúságnak irányt mutatni az esetleges tanácstalanságban.

...Soha nagyobb szükség összefogásra, mint most, nem volt még talán a világban, amikor fenekestől fordul fel minden — évszázadok megdönthetetlennek hitt dogmái omlanak össze máról holnapra. Csúf politikai harcok húznak mély árkokat egyesek és népek közé, amelyek pedig soha annyira nem kívánták a megértést, mint ma.”¹¹

„Minden időben hálátlan és nehéz feladat volt a lapindítás. Százzszorosán az a mai fergeteges időben. Ma, amikor a régi világból való, az akkori időben hasznos lamentáció-frázisok, mint a márvánba faragott szörnyű mérgecsigolyák, megelevenednek, amikor a szemük előtt omlanak össze egy nap után a régi világot alkotó vagyonok, szinte kilátástalannak látszik egy lapindítás. Talán várni kellene? De mi nem akarunk várni, *nem várhatunk*, mert minden perc lejjebb visz bennünket. Ismerjük az akadályokat, amelyek utunkat állják, és mindent megteszünk azoknak leküzdésére. A legnagyobb akaratérővel, magabizással — erre határtalanul szükségünk van — és a legóvatosabb erős optimizmussal kezdjük meg munkánkat. Ha lassan fogunk a dolgunkhoz, akkor máris elsodort az élet kegyetlen forgataga. Csak lendülettel lehet egyenes irányba tömni.”¹²

... az Őrtűz a jugoszláviai magyar ifjúság tanítója és bemutatója akar lenni... szellemi közösségének megteremtésén igyekszik a legnagyobb sikerrel aratni...”¹³

Más cikkíró az erők összefogásának hiányát bírálja, azt, hogy nincs egy „erős irányítás egyetlen cél felé”, mert enélkül — mint a múltban is — az erők szétforgácsolódnak. Ezt közvetlen tapasztalat alapján teszi [Faragó Imre] Meditátor, mert amikor bíráló szavai elhangzanak, egy újabb folyóirat — a Vajdaság — második száma jelenik meg, amelynek ugyancsak Kis József a felelős szerkesztője, Becsén meg a Zivatar című lap elindítására készülnek.¹⁴ „Az építésnél is szükség van minden egyes téglára, amely erősíti a falat — mondja a továbbiakban [Faragó Imre] Meditátor —, minden szögre, amely segít a gerendákat összefogni. A szervezkedésnél szeretnék rámutatni arra is, amit Erdélyben már keresztülvittek. Az önmagunk számbavevése az, amire gondolok. (...) lesújtó lenne, ha mindenki külön úton próbálná meg a célhoz való eljutást...”

...akadnak szép számmal olyanok, kivált az egyetemisták között, akik fitymálják ezt a, bizony mi tagadás, még vékonyka lapot... Miért nem olyan az Őrtűz, mint az Erdélyi Fiatalok?”¹⁵ A szerző a cikk további részében igyekszik megválaszolni ezt a kérdést. Véleménye szerint a magyarázatot abban kell keresni, hogy „Erdély és a Felvidék a maga jól kiépített kultúrszervezeteivel, nagyobb számú magyarságával, tradícióinak erejével elérte azt a fokot”,¹⁶ hogy egyidejűleg több életerős ifjúsági lapot is megjelenessen.

A *Regősjárás* című írásban is az okkal sokat emlegetett szlovenszkoí és erdélyi példa kerül felszínre, de hangot ad a szerző a hazai viszonyok bírálatának is: „...a kisebbségi sorban élő magyar ifjúság... nem egységes. A legaktívabb a csehszlovákiai és az erdélyi magyar ifjúság. Míg a másik két állambeli magyarság konszolidált politikai viszonyok és liberális kormányzatok jóindulata mellett szabadon szervezkedhetik és kifejezheti nemzetiségfenntartó munkásságát, addig a jugoszláviai magyarság a mostoha viszonyok, a saját soraik közt dúló egyenetlenségek, a feltolakodott, hivatalosan vezetők gerinctelensége és árulása folyton állandóan gyengül s tengődik...”¹⁷

A kedvező feltételeknek azokat az egybehangzón pozitív tényezőket említi a cikkíró, amelyek a korabeli Vajdaságban éppenséggel nem találhatók meg, mint amilyenek a *liberális* kormányzat *jóindulata*, *szabad* szervezkedés stb. A még oly közeli diktatúra, majd Sándor király meggyilkolása két olyan mozzanat, amely csak nehezíteni képes a haladó mozgalmak és a nemzetiiségek — az utóbbi különösen a magyarság — helyzetét. A belpolitikai helyzeten kívül még a jugoszláv—magyar államközi kapcsolatok is befolyásolták a magyarság jogainak alakulását, azonban ezek is csupán a nyelvhasználatra

és a szervezkedésre terjedtek ki. [A harmincas évek végének közeledési kísérletei és a kormányzat esetenkénti liberálisabb magatartása hozza meg az említett jogok némi bővülését.]

Az elmaradottságról, a kezdeményezések kudarcáról nyilatkozik Havas Emil is, amikor megállapítja, hogy „ami itt kulturális munka, legyen az bármily becsületes és tisztességes szándékú, addig meddő próbálkozás és gyökértelen marad, amíg az iparos- és földművelő osztályt abba bele nem vonja”.¹⁸

Az Őrtűz 1934. januári visszatérése a nyomdához már nem hozott eredményt — a lapot nem lehetett már életben tartani. Azok számára, akik komolyan vették az Őrtűz és egyáltalán az ifjúság megmozdulásának az ügyét, lehetővé vált — több más fontos tanulság mellett — annak a nagyon lényeges tanulságnak a levonása, hogy csupán egy kevés számú előfizető díjából nem lehet lapot fenntartani. Es ez a tapasztalat éppen akkor érlelődik meg, amikor a szabadkai Népkör igen aktív, haladó eszméktől fűtött ifjúsági csoportja bontogatja szárnyait. Az ő mozgalmukat már „szélesebb alapokra” kívánják helyezni és főleg „nagyobb felkészültséggel” folytatni, ami kétségtelenül az Őrtűz szerkesztési fogyatékoságaira utal.

Mert nyilvánvaló, hogy voltak fogyatékoságai is a lapnak, hiszen diáklapként indult — hatvanas példányszámmal — az Őrtűz, és annak fényénél tanultak írni és lapot szerkeszteni a köréje sereglők, melegénél pedig erőt és bátorságot gyűjtöttek az elkövetkező küzdelmekhez. Később, a nyomdai előállítás sem hozott lényeges változást a lap életében, de elmondhatjuk róla, hogy munkatársai között — Bogdánfi Sándor, Dániel György László, Dudás Kálmán, Galambos János, Hegedűs László, Mlés Sándor, Kolozsi Tibor, Kovács Lajos, Kovács Sztrikó Zoltán, Laták István, Sebestyén Mátyás, Stadler Aurél, Thurzó Lajos, Tóth Bagi István, Ujházi István, Várady Jenő¹⁹ — irodalmunk, publicisztikánk vagy tudományos életünk ma már kimagasló egyéniségeivel is találkozhatunk.

A lap képzőművészeti illusztrációit Almási Gábor, Dániel Géza, Kis József és Kovács Sztrikó Zoltán készítette.

JEGYZETEK

1. [Laták István] Bakos Dávid: *Magunkig ért a sor*. Híd, 1934. október. 15—17.
2. *Hidat verünk*. Híd, 1934. május. 1—3.
3. Uo.
4. Kolozsi Tibor: *A mai fiatal írónemzedék múltja és jelene*. Híd, 1935. január. 25—26.
5. Idézet a körlevélből.

Itt mondok köszönetet Békássy Zoltánnak, aki volt szíves rendelkezésemre bocsátani a körlevél idevágó részleteit, valamint a ma már valóban ritkaságszámba menő hektografált Őrtűz füzeteit. Ugyancsak köszönetemet fejezem ki Dévavári Zoltánnak is a hektografált Őrtűz 1. és 2. számának kölcsönzéséért.

6. [Faragó Imre] Meditátor: *Erők összefogása*. Őrtűz, 1932. augusztus. 3.
7. Kis József: *Bűcsű a hektografáltól*. Őrtűz, 1932. március. 278—280.
8. *Nyomda előtt*. Őrtűz, 1932. március. 242—243.
9. Kis József: *Karácsony*. Őrtűz, 1931. december. 97—98.
10. Kis József: *Az Őrtűz*. Őrtűz, 1931. október. 30—33.
11. [Faragó Imre] Meditátor: *Égő őrütek*. Őrtűz, 1932. május. 9.
12. Tóth Bagi István: *Hitvallást teszünk*. Őrtűz, 1932. május. 6.
13. Kis József: *Az Őrtűz rendeltetése, célja és szerepe*. Őrtűz, 1932. május. 3.

Ezt a gondolatot erősíti meg Szenteleki Kornél is az Őrtűz idézett számában — a 4. oldalon — megjelent köszöntőjében — *Az ifjúság ereje* —, amikor a következőket mondja: „A cél: élet-erős, öntudatos ifjúságot nevelni a csalódott és emlékeken meditáló háborús nemzedék helyébe.”

„Nem sokkal a Kalangya után megjelent három erősen zavaros és tisztázatlan irányú ifjúsági lap, Vajdaság, az Örtűz és a Zivatar. A Zivatar címének ellenére nagyon szélcsendes kamaszújság, szerelmi gügyögésekkel és komolykodó professzorosdival, újdíőkös tapasztalatokkal. Az Örtűz mint diáklap frissebb és kiegyensúlyozottabb a Zivatarnál, bár szintén rákjárású.”

14. [Laták István] T. Kaláts Iván: *A jugoszláviai magyarság művelődése*. Korunk, 1933. 542—546.
15. [Farágó Imre] Meditátor: *Erők összefogása*. Örtűz, 1932. augusztus. 3.
16. Uo.
17. Campianus Hungarus: *Regőslárás*. Örtűz, 1931. szeptember. 5—7.
18. Havas Emil: *Új jugoszláviai magyar kultúrfeladatok*. Kalangya, 1934. 5. 367—368.
19. Nem teljes névjegyzék.

